

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VILH. ANDERSEN
ET TILBAGEBLIK

16. OKTOBER 1944

ET TILBAGEBLIK

TRODS mine firsindstve Aar kunde jeg ønske, jeg var Rus, saa jeg kunde tage Rector Magnificus rigtig fast i Haanden til Tak for den Maade, hvorpaa han nu har immatrikuleret mig om igen i Universitetets Festsal. Jeg forstaar hans Ord og jeg forstod den Indbydelse, jeg gennem ham paa det filosofiske Fakultets Opfordring har faaet fra Universitetet til at tale her i Dag, som et Udtryk for venlige Følelser for min Person, som jeg er dybt taknemmelig for. Jeg tror ogsaa at se en Paaskønnelse af mit Arbejde deri. Men sidst og først opfatter jeg Rektors og Universitetets og Fakultetets og Auditoriets Hædersbevisning som en Hyldest til den Aand, jeg har tjent og endnu tjener.

I Aaret 1894, Hundredaaret for Digteren og Tænkeren Poul Møllers Fødsel, skrev jeg en Bog om ham, som nu, halvhundrede Aar efter paa Dag og Time, er bleven udgivet paa ny. Da jeg efter de mange Aars Forløb læste den igen, fik jeg straks paa dens første Side et lille Stød. Jeg skrev der, at man kunde tænke sig Aandslivets Historie i Danmark fremstillet i en sammenhængende Række af Billeder som „et Folkeaadens Panathenæertog“. Udtrykket stødte mig nu, fordi det stod meget ilde til det Billede af Studenterne, der fulgte efter og som var mere realistisk koloreret end noget af de kulturhistoriske Situationsbilleder her i Salen: paa Strandvejen, efter en Byge, med gule Benklæder og grønne Kasketter og Tobakspungen

hængende ved de blanke Kjøleknapper. Det blev derfor strøget i Bogens anden Udgave fra 1904, men er sat ind igen i den tredje.

For det var virkelig en saadan Frise, som allerede den Gang foresvævede mig. Et Par Aar efter at det forulykkede Billede var fjernet af Bogen, gjorde jeg rede for Planen i en Indledning til Værket Tider og Typer af dansk Aands Historie. Jeg kaldte den Om at skrive den danske Aands Historie, ligesom *Anders Sørensen Vedel* havde kaldt Indledningen til sit Historieværk Om den danske Krønike at beskrive. Min Plan var mere indskrænket end hans, fordi jeg kun vilde eller kunde arbejde i Litteraturens Historie, men ellers omfattende nok.

Bygningen, hvad Vedel, som den Renæssancemand han var, kaldte sit Værk, skulde i sin Plan fremvise tre sideløbende Længdesnit: Folket, Kirken og Skolen, altsaa Aftrykkene af dem i Litteraturen. Der skulde tages fat ved den sidste, Humanismen, den Kultur, der hvilede paa Antikens Disciplin, hvortil de senere Afsnit, først Kirken, saa Folket, skulde slutte sig. Som Sidebygninger, syntes det, da det allerede af Planen var klart, at Skolen vilde blive Skibet. Naturligvis lykkedes det ikke bedre for mig end for Vedel at faa Babelstaarnet bygget. Kun Humanismen blev nogenlunde færdig. Den begyndte for fyrretyve Aar siden med Bacchustoget i Norden som en efter manges, ogsaa min Mening noget for musikalsk Overture, og er nu ved at endes med Horats som en efter fleres, dog ikke helt efter mit Skøn temmelig pedantisk Finale. Maaske det i det, der ligger imellem disse to Yderpunkter, er lykkedes mig at holde Kontenancen mellem de to Kontraster.

Dertil hører foruden de fire, mellem 30 og 40 Aar gamle Bind om dansk Humanisme, den latinske i „Erasmus“, den græske i „Goethe“, en sammenhængende Fremstilling af den danske Litteratur i to Hundredaar, det attende, der først afsluttedes for 10 Aar siden, og det nittende, som forelaa andre 10 Aar

forinden. Da Værket fremkom som Del af en Haandbog, der af dens Grundlægger Carl S. Petersen selvforstående var anmeldt som en Omarbejdelse af Peter Hansens Illustreret dansk Litteraturhistorie, er Planen fra A.S. Vedels Bygningsværk mindre kendelig deri. Dets Grundsyn paa Sammenhængen og Overgangene som fuldt saa vigtige Vilkaar for Litteraturens Liv som de mer eller mindre moderne Gennembrud er udtrykt ved at Fremstillingen i begge Aarhundreder er ordnet som en Rækkefølge af de hinanden modsigende og fortsættende Forfattergenerationer. I det attende Aarhundrede er der paa Grund af Fjernsynet kun tre større Grupper, hver af dem med sin Førertype (Holberg, Johannes Ewald, Jens Baggesen), men i det nittende ti mindre, bestemte efter Tiaarene, ikke i Almanakken, men i Aandsstadiet. Det typografiske Ideal for min som Haandbog meget ubekvemme Del af „den ny P. Hansen ved Petersen og Andersen“ vilde være en Udgivelse i seksten Bind som Troels Lunds kulturhistoriske Værk. Men i A.S. Vedels Spor har der kun været en Troels Lund, som forstod sig paa Afskildringens Kunst, altsaa baade paa at male Billedet og ramme det ind paa rette Maade.

Vedels Plan om at skrive den danske Aands Historie, for dette var allerede for ham en god Del af „Kroniken at beskrive“, laa dog ikke blot i Tanken bag ved, men i Tiden forud for mine litteraturhistoriske Skrifter. Jeg havde i min Studentertid to Jævnaldrende, der hver for sig æggede til store Forsæt. Den ene, *Valdemar Vedel*, stammede i lige Linje ned fra Anders Sørensen Vedel og søgte allerede da endnu større og dybere Sammenhænge i sine Livet igennem fortsatte Studier over Middelalderens, Renæssancens og den følgende Tids Kulturidealer indtil det attende Aarhundrede, som Georg Brandes gik ud fra. Men først havde han med den „kritiske Liberalisme“, der allerede den Gang var hans Program, prøvet og

fundet andre ligeledes glemte eller oversete Værdier i sine Studier over Guldalderen i dansk Digtning. Som Disputats vilde denne Bog maaske ikke blive godkendt nu, saa lidt som den Studie, jeg seks Aar efter skrev over Oehlenschlægers Guldhornene. Men det glæder mig at se, at det er hans omfattende og tankevækkende Undersøgelse og ikke min ensidigt indtrængende, som for Tiden bruges paa Universitetet til Indførelse i den romantiske Periode. Venner og Samarbejdere, dog uden meget andet Samkvem end Samspelet mellem vore stridige Hoveder (for Enesiddere var vi begge), blev vi først for 50 Aar siden, i 1894, da min Bog om Poul Møller udkom samtidig med hans om Svensk Romantik, som han af Blodet, gennem sin Mor af den aandsprægede Hebbe-Slægt og Datter af den gamle Tegnérns unge „blaaøjede“ Muse, forstod lige saa levende som den danske. Ligesom i Disputatserne kom Forskellen mellem vore Synsmaader ogsaa her frem, da den ene af os, den første, havde Blik for det mangfoldige, og den anden strengt taget kun kunde se det enkelte.

Den anden Kammerat, *Axel Olrik*, stod jeg nær allerede i Studenteraarene, da han med sin hjertelige Natur søgte og, naturligvis, fik mit Venskab. Mange Aar efter vilde vi i Forening skrive den danske Aands, Folkeaandens og Kulturaandens, Historie. Han skulde have den første Del, Traditionens, ogsaa den uskrevnes eller utryktes, Historie til og med A. S. Vedel, og jeg begynde med den saakaldte lærde Tid (Barokken) og ende med det nittende Aarhundrede. Foretagendet udsattes ved Fremkomsten af den omtalte Haandbog og maatte endeligt opgives ved hans Død i 1917. Sin Del deraf havde han da længe forberedt ved sine Studier af Myter og Sagn, Viser og Eventyr og i fuldfærdig Form ved Værket Danmarks Heltedigtning, som er Forskningens Svar, det eneste, som den realistiske Litteraturperiode har kunnet give, paa Oehlenschlægers Skjoldungedigtning. Til denne Periode hørte ogsaa han

ved sin kritiske Sans og Evne. Han „kendte Skel“, som det hedder paa Gammelnordisk. Han skelnede i Sagnene hos Saxo mellem den norrøne og den rent danske Overlevering, i Myterne mellem Skjaldemytologien og den folkelige Kultus, i Viserne mellem Adels- og Bondetraditionen. I 1898 paa et nordisk Filologmøde i Kristiania hørte jeg, stolt som en Broder, hvorledes han i en Forelæsning om de første Spor af Nationalforskelle i Norden gav Skandinavismen et nyt Løsen, Forgreningen af de tre Skud paa samme Stamme. Typerne, som ogsaa han arbejdede med, saa han bedst, idet de varierede.

Til et levende Universitetsstudium hører ikke blot det rette Forhold mellem Lærere og Disciple, men mellem de Studerende indbyrdes. Der var i min Ungdom et Tryk over Sindene, maa-ske ikke saa meget af Ulykken i 1864, som vi ikke havde oplevet, som af Sejheden i den politiske Broderkrig derefter. Mellem de Studerende var der flere, som i deres stille Sind rustede sig til at modvirke Lidenheden og dens Følge, Smaaheden. Af de tre Jævnaldrende, jeg her taler om, er de to, Olrik og jeg, født i 1864, Vedel Aaret efter, som Søn af den Mand, der ledede den danske Udenrigspolitik efter og bestemt af 1864. Af dem er nu kun jeg tilbage og kan takke mine to afdøde Venner for at jeg ikke blot var deres Kammerat, men deres Lærling.

Begge syntes de fra deres Hjem og deres Skole, Metropolitan-skolen paa V. Pingels Tid, sikre paa deres Bane. Vedel maa-ske mindst, skønt han netop af den fædrene Jura, som ogsaa blev hans Universitetsstudium, havde faaet en glubende Appetit paa Litteratur. Det er det ydre Grundlag for den ud fra Kendskaben til hans senere Modenhed gribende lille Fortælling „Stavnsbaand“, som han skrev om de tyve Aars Storm og Trængsel samtidig med en retsfilosofisk Guldmedaljeafhandling. Paa den tredjies, altsaa min Usikkerhed er det ogsaa kun et ydre Tegn, at jeg i mine første Studenteraar, da der endnu

ikke var noget Kursus i dansk Litteratur ved Universitetet, vakkede mellem klassisk og nordisk Filologi. Da der midt i min Studentertid indførtes en Skoleembedseksamen i flere Fag, foretog jeg Striden ved at vælge Dansk til Hovedfag og de to klassiske Sprog til Bifag. Men sammen groede de to Tendenser først, da jeg nogle Aar efter flyttede de seks Bind Efterladte Skrifter af *Poul Møller* fra min Faders Bibliotek til Reolen paa min egen Hybel. Personligt fandt jeg i ham, som Kamma Rahbek havde skrevet i et Brev til Heiberg om at tage ham under Armen til et Aftenbesøg paa Bakkehuset, en god Bistand i stærk Blæst. I Studiet, som der her er Tale om, følte jeg, naar jeg læste ham, saa solidt, at selv Typerne i den gamle Bog syntes mig til at tage og føle paa, en naturlig, næsten organisk Harmoni mellem mit Hovedfag og mine Bifag, baade Græsken og Latinen, i en klassisk Danskhed. Ogsaa en Slags kritisk Metode lærte han mig tidlig. Han har opdaget hvad han kalder „Ordenes Flud“, det vil sige, at det samme Ord ikke har samme Indhold i de forskellige Sprog, til de forskellige Tider og hos de forskellige Skribenter. For at forstaa Homer ret maatte man først lave et homerisk Leksikon. Efter dette Vink har jeg i en tilsyneladende Roman, jeg senere skrev om Oehlenschläger, haft i Hovedet en Oehlenschläger-Ordbog med Streg under de Ord, der for ham havde en fundamental eller elementær Betydning (som „sval“ og „huld“ om Naturindtryk), og i Tilslutning dertil en Oehlenschläger-Æstetik, indrettet efter hans særegne psykologiske og fysiologiske Natur. I min Litteraturhistorie har jeg til forstaaelig Forargelse for mange karakteriseret ikke blot enkelte Forfattere, men hele Perioder, ikke efter deres religiøse eller politiske eller sociale Trosbekendelse, men efter deres Yndlingsord.

Naar mine Tilhørere i Dag har husket, at jeg er 80 Aar, beder jeg dem mindes, at Poul Møller i det samme Aar er 150, og at det sidste Faktum er en Grund til det første, da jeg

uden ham vist ikke vilde være kommen saa langt med hele Lemmer, uden at have mistet Sammenhængen i min Person eller som Forfatter. Poul Møllers Skrifter var min første Læsebog i det klassiske Dansk, hvori Begrebet, som er Latin, og Anskuelsen, der er græsk, dækker hinanden.

Af Lærebøger i dansk Litteratur var der altsaa, da jeg begyndte, ingen Hansen-Petersen-Andersen for Studenterne at finde ind i og ud af. Men paa Grund af min Balancestilling mellem klassisk og nordisk Filologi kunde jeg lære Kunsten at læse af de — ofte paa Latin — kommenterede Udgaver af de antike Autorer, der oprindeligt havde været Forbilleder for tilsvarende Fortolkninger af moderne Forfattere. Da jeg nogle Aar efter i 1890 læste den første af Dansklærerforeningens Skoleudgaver af danske Klassikere, min seks Aar ældre Med-Soraner Verner Dahlerups af Hjortens Flugt, og spurgte mig, hvor jeg sidst med større Bogstaver havde læst noget lignende med en lignende Fornøjelse, maatte jeg til min Forundring helt tilbage til *Madvigs* Editio tertia fra 1876 af Ciceros filosofiske Skrift *De finibus* med latinsk Kommentar. Her var Grundbilledet for den Fortolkning, der giver hverken for meget eller for lidt, men Sagen selv: den Akribi, den Præcision, hvormed hvert Fald, ikke blot hver Fejl, i Sproget og hver Fold, ogsaa hver Knude og hver „Torsk“ i Tanken var reflekteret i Kommentaren, og den Autopsi, altsaa det Selvsyn eller, med et Udtryk af en anden og paa en anden Maade stor Filolog Wilhelm von Humboldt, den Indføling i Teksten, hvoraf Forklaringen var inspireret. Begge Dele er et Maal for og et Krav til den Madvigske Skole, der i Danmark ikke indskrænker sig til Konjekturalkritiken eller, som Holberg siger, den Bedrift at rense gamle Autores for Kopistfejl. Paa forskellige Omraader, inden for gammel islandsk og ældre dansk Litteratur, har to af mine senere Kolleger i det nordiske Fag, en

ældre, Finnur Jonsson og en yngre, Hans Brix øvet denne Idræt. Den sidste noget mere dristigt og vilkaarligt som Følge af det løsere og ubearbejdede Stof, men dertil med en mere end filologisk Evne til overalt at skille det ypperste fra den mellemste Slags og det pæreste Pøjt. Den er kommen ham til gode i hans resolute Haandtering af den daglige Anmelder-Kritik, som Filologerne gerne har været for fintfølede eller tunghændede til at give sig af med. De har ogsaa tit haft det Uheld at tage Pøjtet for en Tekst og fortolke det.

Før Litteraturhistorien fordelte sig paa de forskellige Senner, var der kun en Petersen, men ogsaa han, der var Poul Møllers jævnaldrende, havde i sig en lignende Kraft af det første. Det var *N. M.* (Niels Mathias) *Petersen*. Han var ligesom H. C. Andersen af fynsk Husmandsslægt, der har flere Genier end H. C. Andersen, ligesom den danske Poesi med Forlov at sige har andre Digtere end H. C. Andersen. Sit Litteraturværk havde han kaldt Bidrag til den danske Litteraturs Historie, ikke som et beskedent Tilskud til en allerede foreliggende Behandling deraf af andre, men som en Del af et Hele i hans egen Bevidsthed. De andre Dele var Sproget og Historien. Han havde som Rasks, ogsaa en fynsk Husmandssøns, Ven og hans Lærling allerede fra Skolebænken for første Gang skrevet de nordiske Sprogs Historie og helt af sig selv en Danmarks Historie i Hedenold, hvis Fortsættelse, Middelalderen, vilde have foregribet Troels Lunds Renæssance. I Bidragene havde han arbejdet med største Lyst i den historiske Baggrund og i Sprogforskningens og Sprogfølelsens Historie. Ikke blot fordi der en Snes Aar før han i 1847 begyndte at samle forelaa en Dansk Digtekunsts Historie med Nyerups Bibliografi og Rahbeks Æstetik, gav han den videnskabelige Litteratur en Plads ved Siden af eller over den digteriske; kun tilsammen gav de ham paa Tidens Baggrund et Billede af Perioden eller Stadiet. For at oplyse det skyede han ingen Møje. Han havde været Registratør

i Gehejmearkivet, før han fik de nordiske Universiteters første Professorat i Nordisk Filologi. Der findes ogsaa i hans Litteraturhistorie mange Registre, hvor han har maattet nøjes med at sortere Skallerne i Stedet for, som han helst vilde og som han sagde om Wegeners Monografi over Anders Sørensen Vedel, at presse Citronen. Jeg mærkede mig det sidste Udtryk. I mit makulerede Eksemplar af Bidragene i den anden Udgave, der nu er paa Alder med mig, har jeg som Student, foruden de blaa og røde Streger, henholdsvis under det vigtige og det væsenslige, ligesom de alexandrinske Kritikere sat en Asteriskos i Marginen ved de særlig slaaende og gribende Steder; der er mange saadanne Stjerner i Randen. Hvad der greb mig mest var endda ikke det Vemod, hvormed han allerede i sit Forord føler sig som „en fattig Mand paa Udkanten af den rige Mands Ager paa Skrænten af Europas righoldige Litteratur“. Jeg forstod det ikke ret, da jeg havde for mig, som en grøn Græsgang med frisk Foder for Sjælen, det nittende Aarhundredes danske Litteratur, hvortil ogsaa hans Værker hørte, men ved hvis Indgang han standsede sine Bidrag. Mere til Hjertet gik den Klage, der til sidst Aaret før hans Død bryder frem i en af Monrad som en fortjent Løn tilstaaet Bøn om en længere Tids Fritagelse for Forelæsninger, hvortil han som de første Grunde sammen med det (som han siger) nødvendige, men overanstrengende Arbejde med Litteraturhistorien nævner „en mangeaarig Bekymring over mit Fædreland“.

Baade i Sprogets og i Litteraturens Udvikling havde han set et fortsat Fald fra en oprindelig Kraft og Renhed, og der var for ham kun en Bod herimod, den tættest mulige Forening af de nordiske Sprog og Litteraturer. Det Aar han blev Professor i nordisk Filologi skrev han en af sine smukkeste Afhandlinger om den nordiske Oldtids Betydning for Nutiden. Dens (meget upraktiske) praktiske Tendens og Thesis var et fælles nordisk Maal, et Stammesprog, hvortil de bestaaende Folkesprog (han

godkender det norske Landsmaal) skulde forholde sig som Dialekterne til Rigssproget, der kun igennem dem kan holde sig ungt og forny sig. Hermed stemmer, at han i det brændende Spørgsmaal om den lærde Skoles Reform, ligesom senere J. L. Heiberg og Pingel, vilde have Græsk bevaret paa det højeste Trin, men paa et lavere Latinen afløst af det lige saa formrige og tankeklare Oldnordisk. Foreningen Nordisk Sprogrøgt maatte vel kunne regne paa en varmere Tilslutning fra Universitetets første nordiske Filolog, end den har faaet fra flere af de nulevende. Dog med det Forbehold, hvorom Sagens Forkæmpere og Modstandere maatte kunne enes, at fuldt saa vigtig som Bødning af Ordforraadet ved fælles Midler er Bevarelsen af Særpræget i Tankens Udtryk og Talens Rytme. Rytmen i hans egen Stil er lige saa fynsk som H. C. Andersens og dens Ordforraad mere nuanceret end hos hans Forgænger i Sprogskandinavismen, J. S. Sneedorff. Han vilde taale de tyske Ord, netop fordi de var af en anden Farve end de gammel-nordiske. Han vilde næppe engang have meldt sig ind i den Sammensværgelse, som min og manges uforglemmelige Latinlærer Oscar Siesbye havde stiftet imod Ordet Beskæftigelse, der nu har en Højkonjunktur paa Grund af de mange Beskæftigelses-mæssigheds-Foranstaltninger. Han vilde tage sig Forlov til at tale om sit „Arbejde“ med Sproghistorien, sin „Beskæftigelse“ med Registrerne over det lærde Tidsrum i Litteraturhistorien og sin „Syssel“ med Oversættelsen af de islandske Sagaer. I al Fald efter at den første praktiske Begejstring havde sat sig — ogsaa dette Ord vilde han have beholdt om en mindre holdbar Opløftelse i Aanden. Hans egen Ildhu (Ordet er ikke af ham) blev til et tiltagende Mismod. Det skyldtes lige saa meget hans Selvkritik som den Kritik, han maatte døje af andre for sin sproglige Utopi, „det Ginnungagab, det underjordiske, hvor Kragemaalet er det Gammel-Nordiske (saa-dan staar der i Adam Homo), og for sit litterære Kætteri,

at sætte Baggesen over Oehlenschläger. Begge Dele, Sværmeriet for det oprindelige og Sympatien med det bevægelige, havde samme Kilde i hans elskede Rousseau, som ogsaa hans Stil ligner, saa meget som Fynsk kan ligne Fransk. Da dette Mismod var paa det højeste og han bad sig fri for Forelæsningerne — han havde til sidst en Katederskræk, der kunde stige til Nervekrampe — holdt Studenterne en Fest for ham kort efter hans 70-Aarsdag. Der vilde jeg gerne været med som Rus, men maatte saa i Dag være 100 Aar. Jeg havde gerne i et Efteraar, der for ham var saa mørkt, som det nu er for os, set et lille Julelys tændes i den hvidhaarede Mands vemodige lyseblaa Øjne ved Plougs Løfte til ham om Ungdommens Forstaaelse: „Livets Dagglans daler, — Gamle, for dit Syn, — se dog, hvor den maler — liflig Himlens Bryn.“ Det lyder for mig af endnu mere end Bjørnsons Drapa til den tidligt ældede Welhaven: „Lyt nu, du ludende Sanger.“ De Lærere, som en ung Mand husker længst, er maaske ikke saa meget dem, hvis Værk han er stolt af, som dem, hvis Færd han bliver ydmyg ved, især naar han siden som Epigon (Ordet er ikke blot nedsættende) har faaet den Vind med sig, som Ophavsmanden maatte gaa imod.

Saa idealt saa Datidens Danskstuderende — vi var vel i alt en halv Snes — ikke paa vore levende Litteraturlærere. Den rankeste af dem, *Svend Grundtvig* har jeg kun set og netop med denne Rankhed, Kaptajns-Holdningen fra den første slesvigske Krig, men sjælden hørt. Han var Axel Olriks Lærer, der indtil hans Død i vore første Studenteraar var som en Søn i hans barnløse Hus og nitten Aar gammel fik den længevarende Arv efter ham, Sysselen (som jeg her maa sige) med Kæmpeudgaven af Danmarks gamle Folkeviser, hvori ogsaa Gamle Grundtvigs unge Søn fra første Færd havde haft Vinden imod sig, endog fra sin Lærer N. M. Petersens Kant. I sine sidste Leveaar udgav han et Udvalg af dem, som sammen med hans

Haandudgave af Edda og en Ny-Udgave af Peder Palladius' Visitatsbog altid laa paa mit Bord, ikke blot som en Lommeudgave, men som Hjertebladet af den Litteratur, jeg skulde igennem, naar jeg vilde begynde ordenlig forfra: Hedenold, Middelalder og Luthertid. Der gaar ved Siden af Alfarvejen en hemmelig Sti ind til Forstaaelsen af en død og dog levende Litteratur: at kunne dens Hovedværker halvt udenad.

I mit første Studenteraar endte Svend Grundtvig sin Forelæsning om Edda og indledte en ny om dansk Litteraturs Historie fra dens Begyndelse, som standsede brat ved hans uventede Død i 1883. Der udnævntes saa til at afløse ham og udfylde hinanden to midlertidige Docenter i dansk Litteratur, *Carl Rosenberg* og J. Paludan. Deres Interesser var da ogsaa lige saa forskellige som deres Personer, som de viste sig for os i Universitetets mindste Auditorium: Rosenberg en lavstammet Kæmpe, bjergtagen af Mindet om det gamle Norden og Haabet om det ny, Paludan en knokkelstærk Bornholmer med Øboens Drift til at staa fast paa sit eget og orientere sig mod et Fastland. Som Minde om deres kortvarige Samarbejde, der afbrødes ved Rosenbergs Død i Svend Grundtvigs Alder to Aar efter ham i 1885, finder jeg, indlagt i den tredje Del af hans ufuldendte store Værk: Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage, et Blad, hvorpaa han under Teksten, et Stykke af hans hjertelige Omtale af Jesper Brochmands Huspostil, har nedskrevet nogle Stikord til et Kapitel i hans første Forelæsning om „den oldnordiske og middelalderlige Poesis Reflekser i nyere nordisk Digtning“ for at fikserer den Periode i det attende Aarhundredes Litteratur, da „Oldnordisk blev brugt til Festdekoration, til Grin“. Med et følgeværdigt Eksempel paa Kollegialitet gav Paludan dette Tema op til den skriftlige Prøve ved den første Skoleembedseksamen i Dansk. Da jeg var den ene af de to Kandidater, der tog den, kan jeg maaske give de to midlertidige Lærere tilsammen Skylden for en Slags

Lidenskab for „Reflekser“, der endnu sidder fast i deres lærvillige Discipel fra Auditorium Nr. 3. Af Hovedværket har i al Fald jeg ikke ret taget Lære. Rosenberg havde ingen Plan om at skrive den nordiske Aands Historie som en Frise, hverken i Thorvaldsens eller Freunds Stil, men han havde en brændende Hu til med en anden Indføling end Madvigs Selvsyn at gaa ind i Sjælen hos sin nordiske Helt, den (som han siger) selvegne Personlighed fra Edda- og Skjaldedigtningen til Luthertidens Prædiken og Salme — længere kom han ikke med sit Værk. Det imponerede os, at han satte sit Velvære ind for sin Idé: da han som ung Embedsmand havde svaret paa en Mundkurv med at tage sin Afsked, og nylig da han havde bogstaveligt blanket sig af ved sit Bidrag til den frivillige Selvbekatning til Forsvarets Fremme. Det greb mig, da jeg af hans Søn P. A. Rosenbergs Livserindringer saa, at han paa sit sidste havde bedt ham læse Wessels Smeden og Bageren højt for sig, og ved Moralen: „Beredt til Døden altid vær! den kommer, naar du mindst den tænker nær,“ lo han døende, som det hed om Regnar Lodbrog. Men allerede paa Katedret var den lille Krudtkarl vokset til en selvegen (og selvlært) Mand.

Til et saadant Blik paa Manden bag Læreren indbød *Paludan* ikke. Vi havde Respekt for hans Flid og holdt af ham for hans Retsind. Han begyndte paa god Skolevis med et Examinatorium over dansk Litteraturhistorie og markerede sit særlige Stade deri ved sin første Forelæsning om „den danske Digtekonsts Teori i dens tidligste Udvikling under Renæssancens Indflydelse“. Han blev ved dermed i en lang og streng Arbejdstid, som forbitredes ved det Odium, der ramte ham som formel eller formentlig Indehaver af det Professorat i Æstetik (dog „med særligt Hensyn til Studiet af dansk Litteratur til Skoleembedseksamen“), som ikke var tilfaldet Georg Brandes. Hans Fasthed, tilsat med Stædighed, gjorde Indtryk paa hans Tilhørere. Ogsaa i sine Skrifter fortsatte han sit Kursus og sit

Speciale: i strengt ordnede Lærebøger i dansk (med svensk) Litteratur fra den ældre Tid, ogsaa den videnskabelige, og i lærde Undersøgelser af „Renæssancebevægelsen i Danmarks Litteratur, især i det syttende Aarhundrede“ og „Fransk-engelsk Indflydelse i Holbergs Tidsalder“. Paludan var en fuldtro Universitets-Lærd med akademisk Plan i sit Arbejde; sine friere Afhandlinger kaldte han Mellem Semestrene. Man kunde faa det Indtryk, at han som Faglærer havde samme Princip som en gammel Matematikprofessor, der med Forsæt brugte et tørt Foredrag i sine Forelæsninger over Astronomien til anden Eksamen, fordi han „ikke ansaa sig for berettiget“ til at gøre den uforholdsmæssig tiltrækkende for de Studerende. Men han havde ikke noget imod at slippe Ungdommen ud af Baasen, paa Græsgangen. Maaske det dog blev ham for meget, da han en Gang havde udsat en Prisopgave om Natursans og Naturskildring i dansk Digtning igennem Tiderne, og jeg, som var en af de mange, der havde ladet sig friste af denne Skovtur, havde skrevet en Afhandling paa over to Tusinde Sider, fordi jeg ikke havde Tid til at gøre det kortere. Undersøgelsen, som ved sit lange Stræk blev skæbnesvanger for min senere Arbejdsmaade, indbragte mig ganske vist ved hans liberale Dom sammen med en næsten lige saa omfangsrig Konkurrent (det var Poul Levin) Guldmedaljen, men tillige en drøj Irettesættelse for at have misbrugt Professorernes Tid af Universitetets Rektor Julius Thomsen i Konsistoriums Stue (oven over det gamle Carcer), hvortil Eksekutionen var henlagt.

Til denne Undervisningsmetode at gøre Litteraturstudiet upopulært for at skræmme dem, der søgte det som en Sofalæsning, var Paludan tilskyndet ved at han som midlertidig Docent havde efter sig i Lektionskatalogen Dr. G. Brandes som Privatdocent. Det var *Georg Brandes* endnu, da han paa sin 80-Aarsdag indbødes til at holde en Forelæsning i Universitetets Festsal og med Glemsel af gammel Strid i Mindet om sit frie Ungdomsstudium

med Julius Lange valgte Homer til dens Emne. Men fra disse fjerne Aar oplyser altsaa Lektionskatalogen, at Dr. Brandes „agter som sædvanlig at holde to Forelæsninger om Ugen, hvis Indhold senere vil blive bekendtgjort“. Det blev ogsaa gjort saa bekendt, at de to Forelæsninger blev til en, der maatte gentages i det overfyldte største Auditorium. Jeg hørte der bl. a. hans Essays om Oehlenschläger og Ingemann, medens Paludan i en samtidig Forelæsningsrække „ved Hjælp af Digterværker fra dette (altsaa det forrige) Aarhundredes Begyndelse vilde oplyse Forholdet mellem den romantiske Bevægelse paa Dansk og Tysk“. Brandes interesserede det mere at belyse den individuelle Personlighed. Det gjorde han ikke blot i sin senere Shakespearebog, men allerede i sin Forelæsningsrække om Hovedstrømninger i det nittende Aarhundredes europæiske Litteratur, skønt den efter Hans Brøchners Raad var anlagt som en Billedrække af en sammenhængende aandelig Udvikling. I et Forord til en af de Samlinger af Essays, der ligger imellem disse to Værker, har Brandes uden at frygte nogen Modsigelse kunnet nævne Velasquez som sit Ideal i den kritiske Portrætkunst. Indenfor det danske Auditorium, som jeg stadig holder mig til, har han foruden ved sin Kritik af moderne Litteratur, der blandt sine Fortrin meget ofte har den Dyd at være rigtig, virket fortroligst ved sine særlig danske Bøger. Saaledes allerede ved de Kritiker og Portrætter fra Tiden før hans Gennembrud, hvori man saa Portrættet springe ud af Kritiken og Kritikerens selv paa Springet fra den tyske filosofiske Æstetik ind i den franske Æstetik i vore Dage (Titelen paa hans Doktordisputats) og inden for denne fra Taine til Sainte-Beuve. Dernæst ved de, som han siger, fredelige Blade, der fremkom efter Hovedstrømningernes første Felttog, Bogen om Danske Digtere, ikke blot dem, der endnu lyste varmest eller finest paa hans københavnske Horisont, Chr. Winther og Ludvig Bødtcher, men Stjernerne over den, Paludan-Müller og Carsten Hauch. Ham havde han hørt læse som Olding

over Oehlenschlägers St. Hansaftenspil og i ham fundet en Præst til Vedligeholdelse af den hellige Ild i unge Sjæle. Han kunde ogsaa sige: den unge Mands Ild i den gamles Sjæl — hvad han da ogsaa selv i Røg og Damp af sin Ildhu blev ved at være til det sidste. Langt ud over min Generation og uden for min Kres skyldes der denne Frimester i Videnskaben Tak for hans Kunst.

Ved Midten af 1880'erne, i mine Studenteraar, som stadig er traadt stærkest frem i dette Tilbageblik paa Studiet af dansk Litteratur ved Københavns Universitet i 50 Aar, havde de to midlertidige Docenter, som efter sig under en Streg i Lektionskatalogen havde Privatdocenten Georg Brandes, foran sig over en anden Streg mellem de ekstraordinære Docenter en anden Frimester, Kunsthistorikeren *Julius Lange*. Han var Valdemar Vedels Lærer og Ven, jeg dyrkede ham paa Afstand med den Følelse, hvormed Goldschmidt fortæller at Studenterne i hans Tid saa paa Poul Møller. Først efter min Bog om denne vor fælles danske Heros, der for hans Fader, sagde han mig, var den kæreste og ypperste Mand, han havde truffet paa Livets Vej, kom han mig personligt i Møde og fik jeg ret Øje for Manden bag Værket. Først hans Skikkelse: Ares lig i Rejsning! tænkte jeg, men tilføjede, ogsaa med Poul Møller: „Et Alvorsstempel sidder paa dit Bryn som paa Kronions.“ Saa, som et andet og mere fortroligt Minde om Poul Møller, at han ved det første Møde bukkede for dybt, ikke for at gøre sig behagelig for en Grønskolling, men „af Mangel paa Færdighed i at beregne Inklinationsvinkelen“. I al Fald en Mand, der i sjældnen Grad lignede sit Arbejde, det store Værk, han skrev om Menneskebilledet i Kunstens Historie, især altsaa i Skulpturens, i en Stil, der var lige saa plastisk som dets Emne. Der saa jeg første Gang paa dansk Grund den Frise, det Panathenæertog, som i min Haand aldrig blev saa færdigt som i hans afbrudte Værk, hvis enkelte Dele har det samme Præg af det hele som Brudstykkerne fra Parthe-

non. Saadan talte han ikke selv om det; da han var naaet saa vidt, at han kunde „bukke begge Ender sammen paa Skulpturens Historie“, sagde han til sig selv, at nu galdt det om „at gaa lige hen ad et Bræt“ i dens Fremstilling. I den Menneskelighed, som til Forundring for de faglige Kunstkere er det rene Væsen i denne Humanists Kunsthistorie, fulgte hans Lune, den danske Realisme altid med paa den græske eller italienske Idealismes Højder. I Parthenons-Frisen mærkede han sig — eller var det mig, der saa Akropolis med hans Øjne? — for den individuelle Holdnings Skyld den Rytter, der var skammer mig, saa tit den Operation er mislykkedes for mig, staaet af Sadlen i Processionen for at binde sin Skorem. Jeg men jeg ved ikke, hvordan jeg uden ham skulde have forstaaet Værdien af de smaa Træk i en stor Sammenhæng. Jeg forstaaer hans Ærgrelse, naar han paa Sporet efter „et Motivs Historie“ ikke kunde huske, om en bestemt tronende Madonna indenfor en vis Type sad paa en Sky eller bare paa sit eget, paa sin Popo, skrev han til en kunstrejsende Kollega. — Sidst og stærkest fængslede han mig, da jeg forstod, at den Ligevægt i det menneskelige, han søgte i Kunsten, var en Støtte, han greb til som en Bistand i stærk Blæst i et uroligt Liv og et uroligt Hjerte. Om min Bog om Poul Møller skrev han i et Brev, at han vist ikke var saa forfærdelig selvstændig og bestandig „ud af sig selv“, som Forfatteren vil gøre ham til.

Her standser mit Tilbageblik, paa det Sted hvor det begyndte, ved Tiden for 50 Aar siden. Noget Fremblik forsøger jeg ikke, det ser jeg i Øjnene paa de Unge, der hører paa mig. Naar jeg tidligere her paa Universitetet har set en Flok unge Studerende i Øjnene, ved jeg, ogsaa fra dem selv, at jeg ikke har villet tvinge dem til at gaa med stive Blik lige hen ad det Bræt, jeg selv balancerede paa. I Aandens som i al anden Historie gælder ikke den lige Linje, men den Omdrejning af alle menne-

skelige Ting, som Holberg har omtalt af personlig Erfaring i en Epistel og Julius Lange i Indledningen til sin Bog om Sergel og Thorvaldsen formuleret som en Lov for Kunsten og Synet paa den. Ogsaa Genrerne i Kunsten skifter som Generationerne af Kunstnerne. Lyriken bliver til Epos og begge i en højere Enhed til Drama, i Grækernes Praksis og Heibergs Teori. Slægt skal følge Slægters Gang, men ikke i Procession. Et nyt Slægtled bryder ud af et gammelt, men indhenter maaske derved et endnu ældre. Bedstefars Arv er Barnebarnets Tarv. Sønnen hævner sin Bedstefar paa sin Far og skal selv blive duxet af sin Søn og livet eller levet op igen af sin Sønnesøn. Systemet ældes, men forynges ved Aforismen, som er et Gran af Paradox i et Hylster af sund Fornuft. Det er kort og derfor mere praktisk end det lange Værk, som Goethe ud fra sin egen Erfaring som Skribent advarede sine Disciple imod. Da Søren Kierkegaard var bleven ked af Systemet og træt af at skrive store Bøger, skrev han for Spøg en lille, ud fra den sporadiske Tankegang, som hans Lærer Sibbern for Alvor havde sat op imod det filosofiske System. Han kaldte den Forord af Nicolaus Notabene; det er en af hans morsomste Bøger. Den lille Bog kan have en stor Sammenhæng. En af Julius Langes mindste Bøger er tillige en af hans bedste. Det er den, jeg lige nævnte, om Sergel og Thorvaldsen. Den giver i et af de Kapitler af den nordiske Kunst, han er mest fortrolig med, og i en Stil, der naturligt følger med eller springer ud af dette Emne, fra det konkrete Billede af de to i deres Lighed saa forskellige Kunstnere et Indblik i Forholdet mellem Svensk og Dansk paa deres Tid og til alle Tider. Ogsaa uden Sammenligning kan der gennem en enkelt Skikkelse gives et saadant Dybd billede af en Aand, baade i den historiske Sammenhæng og i den aktuelle Samling. For os helst og bedst af den danske Aand. Nutiden har lært os at holde sammen paa os selv, ikke blot bagud og fremefter, men i Øjeblikket, i Tidspunktet. Det er en

af de lykkelige Følger af at høre til en lille Nation, som Julius Lange spørger om i et lille Indlæg om Madvigs Nationalfølelse, at man faar større Trang og bedre Tid til at se stort paa sig selv uden først at slaa efter hos Grækerne. Det er godt at undersøge dansk Aand efter en fra Erfaringen hentet forsvarlig Definition som den, to store Danskere, der ikke var Litteratur- eller Kunsthistorikere, nemlig J. P. Mynster og H. C. Ørsted, enedes om ved Udgangen af Guldalderen, at den danske Aand er et stadigt Spil mellem Vittigheden og det dybere Sind, og at Blandingen af dem i en Person giver de skønneste, d. v. s. de mest danske, Karakterer. Men endnu bedre end at tale og skrive om dansk Aand er det at handle og skabe, altsaa ogsaa skrive og tale ud af den. Ikke efter Definition, men ved Inspiration. Aanden gør levende, og mest naar den enkeltes, den subjektive Aand fyldes af den almene, den objektive. Hvad man kalder Aandfuldhed eller Aandrighed er ikke Sandhed, men Aandløshed er det ikke heller. Idealet er Aand og Sandhed, som der staar paa dette Kateder. Ikke saaledes at nogen af os har naaet det, men saaledes at enhver paa sin Vis og Vej stræber derefter.